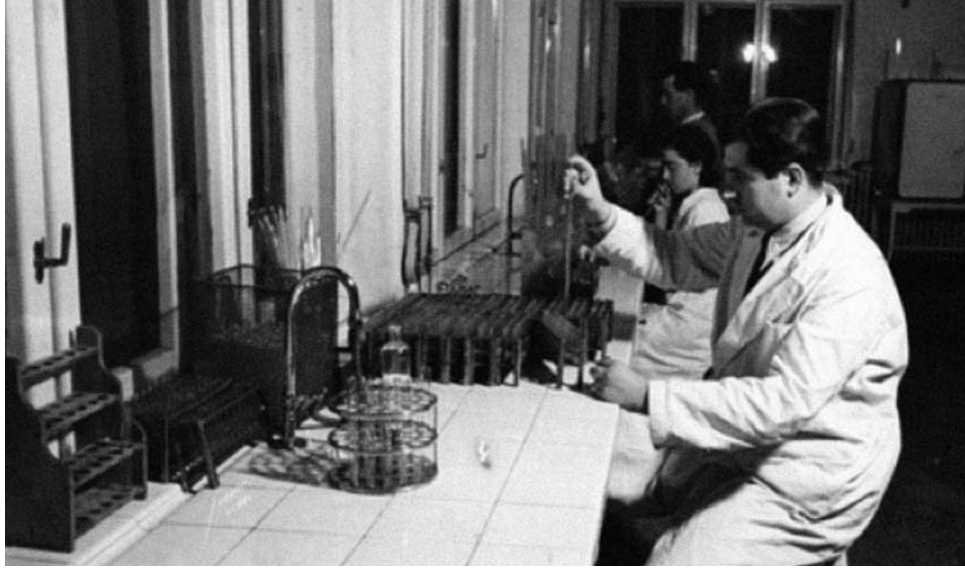

Cumhuriyetin Kuruluş Döneminde Sağlık Hizmetleri

Cumhuriyet Türkiye'si özellikle askeri ve ekonomik alanlarda başarı kazanmak zorundaydı. Bu başarının kazanılabilmesi için başta sağlıklı insan gücüne ihtiyaç vardı. Bunun bilincinde olan Atatürk, sağlık hizmetlerinin batılı ve çağdaş anlamda bir devlet görevi olarak ele alınmasını istiyordu. O günlerde bulaşıcı ve salgın hastalıklardan kurtulmak için verilecek savaş, düşmandan kurtulmak için verilecek savaş kadar önemliydi. Balkan, 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları sonrasında ekonomik çöküntü ve bulaşıcı hastalıklar olabildiğince yaygındı. Ülke çok ağır kolera, tifo, tifüs ve benzeri salgın hastalıkları yaşamış, gerek ordu gerekse sivil halkta büyük kayıplar verilmişti. Ülkede doktor sayısı az, hastane sayısı sınırlı ve parasal olanaklar yok denecek kadar azdı. 1920'de 10 milyon dolayında nüfus ve Anadolu'da 3 milyon trahomlu vardı. Nüfusun neredeyse yarısı sıtmalıydı. Ülke yanmış, yıkılmış ve harap haldeydi. Atatürk çağdaş uygarlık yolunda yürüyecek bir ülkenin insanların sağlıklı ve eğitilmiş olmasının gerektiğini gören bir vizyonla yeni Cumhuriyetin, eğitim ve sağlık hizmetlerini öncelikli olarak ele alması direktifini vermişti. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ilk yapılan bakanlık binaları arasında Sağlık Bakanlığı vardır.

Dr. Refik Saydam

Birinci ve ikinci 5 yıllık kalkınma programlarında sağlık sorunlarına önemli bir yer verilmiş, nüfusun artırılması yolları aranmıştır. Öncelik, bulaşıcı ve salgın hastalıklara verilmiş çok kısıtlı parasal imkanlar, yol, motorlu araç, bina, ekipman ve benzeri zorluklara ve yetersizliklere rağmen pek çok şey yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminin önemli devlet adamlarından biri olan Dr. Refik Saydam, Atatürk'le birlikte Samsun'a çıkmış, tüm Kurtuluş Savaşı boyunca Atatürk'ün yanında olmuş ve 10 Mart 1921'den başlayarak Cumhuriyet döneminde 15 yıla yakın sürdürdüğü Sağlık Bakanlığı görevi ile Cumhuriyetin sağlık politikasına kalıcı damga vurmuştur. Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı dönemindeki ilk uygulamaları arasında Eylül 1922'de kızların tıp fakültesine alınması kararı ile kadının hekimliğine doğru devrimci adımlar atılmıştır. Dr. Refik Saydam 1925'te kendi el yazısıyla hazırlanmış olduğu bakanlık çalışma programının ana hatlarını şöyle çizmiştir;

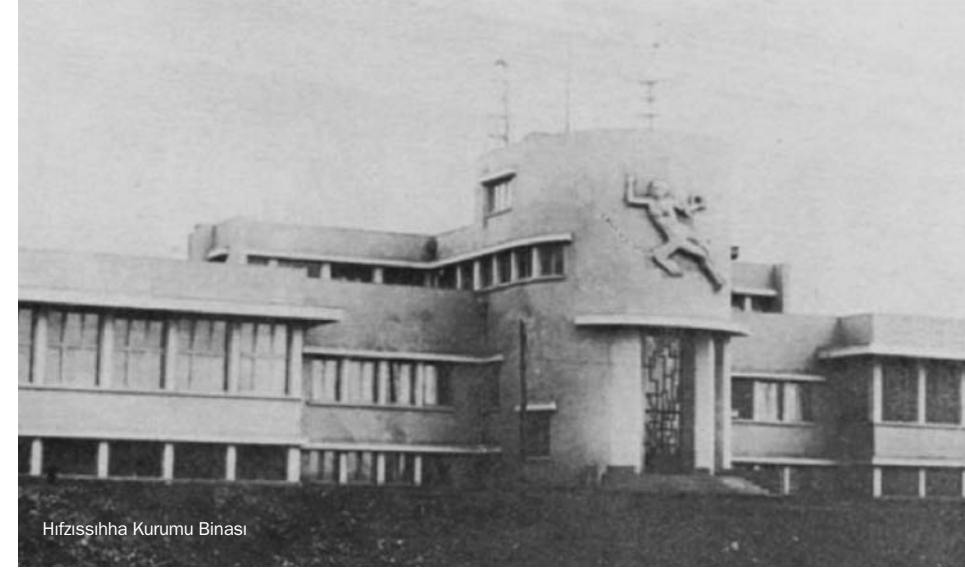
1. Devlet sağlık teşkilatını kurmak,
2. Çok sayıda hekim, sağlık memuru, ebe ve hemşire gibi sağlık personeli yetiştirmek,
3. Numune hastaneleri, kadın doğum ve çocuk hastaneleri açmak,
4. Verem sanatoryumu açmak,
5. Sıtma, frengi, kuduz, trahom ve benzeri hastalıklarla mücadele etmek,
6. Sağlık sosyal yardım teşkilatını köylere kadar götürmek,
7. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulunu kurmak.

Sağlık hizmetleri yolundaki dev adımlar eğitim seferberliği ile birlikte yan yana sürdürülmüştür. Ama ne var ki bütün bunlar hiçte kolay olmuyordu, iç ve dış engeller vardı. Para ve teknoloji ise yoktu.

Dr. Refik Saydam ve ekibinin ilk odaklandığı alanlardan biri sağlık kurumları olmuştur. 1923 yılında 86 sağlık kurumu ve 6.437 yatakla hizmet verilirken 1930 yılında 182 kurum ve 11.398 yatağa çıkmıştır. 1923'te ülkedeki sağlık personeli sayısı ise 344 hekim, 69 eczacı, 560 sağlık memuru, 136 ebe ve 4 hemşire şeklinde idi. Çok sınırlı bir bütçeyle işe koyulan Dr. Refik Saydam ve ekibi sağlık personelinin yetiştirilmesine ve istihdamına özel önem vermiştir. Bu çalışmalar sonucu sağlık personeli sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir. 1935'e gelindiğinde 1.625 hekim, 135 eczacı, 325 hemşire, 451 ebe ve 1.365 sağlık teknisyenine ulaşılmıştır.

Kapitülasyonların tasfiyesi ile ortaya çıkan borçlar, göçmenler ekonomik sorunları daha da ağırlaştırıyordu. Bu şartlar altında savaş dönemi yöntemleri uygulanması zorunlu hale gelmişti. 1923'te 369 sayılı hekimlere mecburi hizmet getiren yasa çıkarıldı. Ancak bu sayede birçok ilçeye hükümet tabibi gönderilebildi.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, tarihte, Hitit, Frigya, Lidya gibi uygarlıkların sönmesinde rol oynadığı bilinen sıtma hemen ülkenin her yerinde görünmekteydi. O yıllarda verilen rakamlarda Samsun bölgesinde %70, Ordu ilinde %50, Antalya'da %70 ve askerlerimiz arasında %40 oranında sıtmalı rapor edilmişti. Bu tablo karşısında sıtma ulusal bir dava olarak ele alınmış ve bir seferberlik başlatılmıştır. 1926'da hekimlerin 3 ay sıtma enstitüsünde staj yapması ile sıtma savaş yasa ve önlemleri bu doğrultudaki çalışmalara hız kazandırmış-

tir. Böylece başlatılan sıtma mücadelesinde büyük başarılar kazanılmış ve 1940'da sıtma oranı %11'e düşürülmüştür.

Trahomla mücadelede az gelişmiş doğu ve güney doğu illerinde gezici hekimler oluşturulmuş ve ücretsiz ilaç dağıtılmış ve önemli başarılar elde edilmiştir. Frengi hastalığı için de ücretsiz ilaç dağıtılmış ve koruyucu önlemler alınmış, mücadelede özellikle *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* etkili olmuştur. Dönemin bir diğer önemli hastalığı olan veremle mücadele adına 1930 yılında Heybeliada'daki sanatoryuma 35 yataklı bir bölüm ilave edilmiş ve yatak sayısı 130'a çıkarılmıştır.

Cumhuriyet döneminin idealist ve özverili kadrosu sağlıklı bir toplumun yaratılması için koruyucu sağlık hizmetlerini, sağlık hizmetlerinin temel politikası yapmıştır.

Tüm bu çalışmalar kapsamında 1920 ve 1938 yılları arasında 49 yasa, 2 kararname, 12 tüzük ve 21 yönetmelik yürürlüğe konulmuştur. 1921'de Frengi ile Mücadele Kanunu, 1925'de Sıtma ile Mücadele Kanunu çıkarılmıştır. 1925'de I. Milli Tıp Kongresi ana konusu sıtma olarak, 1927'de II. Milli Tıp Kongresi ana konusu trahom olarak belirlenerek toplanmıştır. Bugün halen yürürlükte olan ve laboratuvarımızın da tabii olduğu 1927 tarihli *Seriri Tabharyat ve Tablilat yapılan Masli Teamüller Aranılan Umuma Mahsus Bakterioloji ve Kimya Laboratuvarları Kanunu* ile laboratuvar hizmetleri düzenlenmiştir. Dr. Refik Saydam döneminde çıkan önemli kanunlardan bir diğeri ise halen yürürlükte olan "*tababet ve şubabı sanatlarının tarzı icrasına dair kanun*"dur. Hekimlik mesleğinin uygulama alanını düzenleyen bu kanun hazırlanırken gelişmiş

ülkelerdeki benzer yasalar örnek alınmıştır.

Bugün bile temel yasalar arasında olan 1930 yılındaki 1593 sayılı *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* o yılların önemli düzenlemeleri arasındadır. Hıfzıssıhha yasasında halk sağlığını korumak için gerekli çağdaş önlemler yer almıştır. Dönemin bir diğer önemli gelişmesi Merkez Hıfzıssıhha Kurumunun oluşturulması ile ilgili bir kanunun yürürlüğe girmesi olmuştur. 10 Mayıs 1928 tarihinde Meclise gelen tasarıya göre halk sağlığının korunması için bilimsel gelişmelerin izlenmesi gerektiği, bu yüzden de uzmanlardan oluşan bir kuruma gereksinim olduğu belirtilmiştir. Bilimsel araştırmalar için *Sıbbiye Vekaletinin* teknik bir birimi olarak çağdaş modern laboratuvarlarla donanmış *Hıfzıssıhha Kurumunun* oluşturulması uygun görülmüş, bunun ülkemizde salgın hastalıklarla mücadelede yararlı olacağı ifade edilmiştir. Ankara'da kurulacak bu kurumun en modern cihazlarla donatılacağı, böylece hem dışarıdan gelen her türlü ilacın kontrol altına alınacağı hem de teknik gelişmeleri izlemede yetersiz kalan hekim ve hekim adaylarının buradan yararlanabileceği belirtilmiştir. Tasarı 17 Mayıs 1928 günü Meclis oturumunda kabul edilmiştir. Hıfzıssıhha kurumunda öncelikle kimya, bakteriyoloji, immunobiyoloji ve farmakoloji birimleri oluşturulmuş ve ilk etapta 14 uzman ile 40 yardımcı personel görev almıştır. O yıllardaki vizyona, kuruluş yıllarında oluşturulan ve halen kullanılan kurumdaki özel konferans salonu ve geniş kapsamlı kütüphane örnek gösterilebilir.

Hıfzıssıhha müessesesinin görev alanı ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda ge-

nişletilmiş, 1931 yılında, ağız yoluyla uygulanan BCG aşısı üretimine başlanılmış, 1932 yılında serum üretiminin ülke ihtiyacını karşılayacak düzeye gelmesi sonucu, dışarıdan serum ithali durdurulmuştur. 1933 yılında, Sample Metodu ile kuduz aşısı üretimine başlanılmış, 1934 yılında İstanbul Aşıhanesi, Hıfzıssıhha bünyesine nakledilerek çiçek aşısı üretimi ülke ihtiyacını karşılayacak düzeye getirilmiştir. 1935 yılında, farmakoloji şubesi kurularak yerli ve yabancı ilaçların kontrolüne geçilmiştir. 1936 yılında Hıfzıssıhha Okulu açılmıştır. 1937 yılında kuduz serumu, 1942 yılında da tifüs aşısı ve akrep serumu üretimine başlanılmıştır. 1947 yılında Biyolojik Kontrol Laboratuvarı kurulmuş, enstitü bünyesinde bir aşı istasyonu açılmış, bu yıldan itibaren deri içi (intradermal) BCG aşısı üretimine geçilmiştir. 1948 yılında ülkemizde ilk olarak boğmaca aşısı üretimine başlanmıştır. 1951 yılında ilk kez antibiyotiklerin ve bazı vitaminlerin kalite kontrolüne başlanılmıştır. 1951'de Tüberküloz Teşhis Laboratuvarı kurulmuş ve izleyen yıllarda yurdun çeşitli bölgelerinde 21 adet Bölge Tüberküloz Laboratuvarı hizmete alınmıştır. 1954 yılında İlaç Kontrol Laboratuvarları yeniden yapılandırılmıştır. 1956 yılında tetanoz aşısı daha modern metotlarla üretilmeye başlanmıştır. 1958 yılında ilk kez frenginin modern yöntemlerle teşhisi ele alınmıştır.

Bu sene 91. yılını kutladığımız cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yasal düzenlemelerin birçoğu halen temel yasa olarak geçerliliğini korumaktadır. Bulaşıcı hastalıklardan korunmada en etkin ve en ucuz yöntem aşılama değildir. İlk kuruluş yıllarında o günün koşulları ile ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde aşı ve serum üretiminin bugünün Türkiye'sinde tümüyle ithalata dayalı olarak karşılanması düşündürücüdür.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında harap, yorgun bir ülkede, uzun savaş yıllarının her türlü imkansızlıklarına karşı uygulanan sağlık politikaları ve sonuçlarına bakıldığında dönemin büyük başarılarla dolu olduğu görülür. Cumhuriyet dönemi sağlık politikasının çizilmesi Atatürk'ün çevresindeki bir avuç inançlı ve kararlı bir kadronun gönülden coşkulu bir ruhla yürüttükleri büyük çabalarla başarılmıştır. Her alanda olduğu gibi sağlık alanında da cumhuriyetin kadrolarına çok şey borçluyuz ■